

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

BAHAR 2018 YIL: 3, SAYI: 5, s. 1-5

YÜKLEME TARİHİ: 26.04.2018 YAYIN TARİHİ: 02.07.2018

Emine Yıldız ER*

SİNAN PAŞA'NIN TAZARRU'-NÂMESİ'NİN SANATÇININ ŞİİRSEL İFADELERİ (MAZMUN) İŞLEMESİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Öz

Bu yazıda Sinan Paşa'nın *Tazarru'-nâme* yapıtı ele alınacaktır. Döneminin önemli devlet adamlarından biri olan Sinan Paşa, devlet yönetimindeki etkilerinin yanı sıra edebî kimliğini de yaşatan bir kişiliktir. Böylelikle Sinan Paşa'ya ilişkin herhangi bir yapıt incelenirken onun bağlı bulunduğu yaşamının da etkilerinden söz etmek yerinde olacaktır. Onun baskın devlet yönetimi anlayışı edebiyat birikimine de yansır. Onun geçmişinde yaşadığı ve tanık olduğu durumlar, edebî yapıtlarını anlamamızda bizim için önemli bir ışık kaynağıdır. Böylece herhangi bir Sinan Paşa yapıtını incelediğimizde bu yapıtta kişiye değer verme, usun önemi ve Allah inancı gibi anlayış ve inançların ne kadar baskın olduğunu anlayabiliriz.

İncelememizin konusu olan Sinan Paşa'nın *Tazarru'-nâme* adlı yapıtı, düzyazı ağırlıklı hazırlanmıştır. *Tazarru'-nâme*, biçimce şiir-düzyazı (nazım-nesir) karışık, konusu ve içeriği bakımından ise Allah'a yakarış olan ve özde kişi ahlakının değeri üzerinde duran bir yapıttır.

Tazarru'-nâme düzyazı anlayışlarından biri olan süslü düzyazı anlayışıyla yazılmış nitelikli bir örnektir. Süslü düzyazı, şiir üslubunun söz ve sanat zenginliğinden çokça yararlanan bir anlatım çeşididir. Çalışmamız Sinan Paşa'nın sanatsal ve düşünsel kişiliğini aktarıp ortaya koyduğu yapıtı *Tazarru'-nâme*'deki imgelerin şiirsel değerlerinin incelenmesi üzerinedir. Araştırmamıza onun yaşam öyküsü ile başlayacağız. Sonrasında onun *Tazarru'-nâme*'de ortaya koyduğu şiir becerisini inceleyip değerlendirmeyi amaçlıyoruz. Böylece Allah'a yakarış ve kişi ahlakının edebî yönden Sinan Paşa tarafından nasıl betimlendiğini irdeleyerek bu konuların *Tazarru'-nâme* gibi bir yapıtın oluşumundaki önemini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Sinan Paşa, *Tazarru'-nâme*, şiir-düzyazı, imge.

ANALYSIS OF SINAN PASHA'S *TAZARRU'-NÂME* IN TERMS OF THE ARTIST'S PROCESS OF POETICAL EXPRESSIONS

Abstract

In this article, Sinan Pasha's *Tazarru'-nâme* work will be discussed. One of the important statesmen of the period, Sinan Pasha is a personality that keeps his literary identity alive besides the effects of state administration. Thus, while examining any work related to Sinan Pasha, it would be appropriate to mention the effects of his

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, emineyildizer92@gmail.com.

affiliated life. His dominant understanding of state administration is also reflected in literary accumulation. The situations in which he lived and witnessed in his past are an important source of light for us in our literary works. Thus, when we examine any Sinan Pasha work, we can understand how dominant is the understanding and beliefs such as valuing person, prosperity and God belief in this work.

Sinan Pasha's work titled *Tazarru'-nâme*, which is the subject of my study, is prepared with prose. *Tazarru'-nâme* is a mixed form of poetry and prose (poetry-prose), a work which is a subject and content in terms of contentment and which is in essence the value of one's morality.

Tazarru'-nâme is a qualified example written in a fuzzy sense of prose which is one of the proscriptions. Ornate prose is a kind of narration that exploits the richness of the art of speech and art. Our work conveyed the artistic and intellectual personality of Sinan Pasha, is about the examination of the poetic values of the images in *Tazarru'-nâme*. We will begin our investigation with his life story. Then we aim to examine and evaluate the poetry skill that he put forth in *Tazarru'-nâme*. Thus, we will try to reveal the importance of these subjects in the formation of a work like *Tazarru'-nâme* by examining how Allah's appeal and human morality are described by Sinan Pasha in the literary direction.

Keywords: Sinan Pasha, *Tazarru'-nâme*, poetry-prose, poetic expression, image.

Giriş

Her edebî yapıt onu kuran, oluşturan sanatçının anlayışından, yüreğinden damıttığı anlamların ve yine sanatçının kendi yaşamında onayladığı, özümlediği yaklaşımların bir sonucudur. Edebî yapıtların oluşumunu ve kurgusunu etkileyen başka öğeler de bulunur. Bunlar sanatçının içinde bulunduğu coğrafya, zaman ve bunların birikimi olan kültürdür.

Edebî varsılığımız arttıkça yapıtlar arasında kurulmuş olan köprü ilgi çeker. Benzer veya değişik konularda üretilen yapıtlarda ortak bazı söz ve anlam öğeleri bulunur. Sonuç olarak yapıtlarda görülen sözcüklerde ve yapıtlardan çıkarılabilecek anlamlarda kurgusal olarak ortaklık görülür. Bunun yanında elbette sanatçı, yapıtını oluşturduğunda kendi taşıdığı becerilerini yansıtmak isteyecek ya da yansıtacaktır. Böylelikle sanatçının bir sözü, söz öbeğini ya da anlamı kendince gönderme yapmak istediği alt bir anlama yönelik kullanması kaçınılmazdır. Yazılan edebî ürünün biçimi ne olursa olsun, sanatçının aradığı özgünlük ve onun uyguladığı, kendisini çağının başka sanatçılarından ayırdığı biçim değişikliği yapıtta belli öğelerle belirir. Bu belirme durumu, edebî yapıtlarda çokça görülen kavram niteliğindeki sözlerin genellikle benzetme sanatları ile işlenişiyile gerçekleşir.

Sinan Paşa'nın yapıtını ele almadan önce öncelikle yazarın kullandığı anlatım yöntemini, onun edebî değerini ve özgünlüğünü daha iyi anlamamıza yarayacağı için, tanıtmak istiyoruz.

Arapça neşr “نثر” eylemi adlaşmış olup edebiyat alanında kullanılır. Bu terimin öz anlamı “saçmak, serpmek; dağıtmak” (Maksudoğlu, 2015: 400) biçimindedir. Türkçe söyleyişte “nesir” biçimini alıp edebî bir kavrama dönüşen sözcük, Kâmûs-ı Türki'de Arapçadaki gibi ilk anlamının dışında “*mevzûn olmayan söz, nazm mukâbili, kelâm-ı mensûr*” (Şemseddin Sami (Tarihsiz): 1454) olarak belirtilir. Devellioğlu ise bu sözcüğe “*manzum olmayan söz*” (Devellioğlu, 2009: 824)

olarak karşılık vermeyi uygun bulur. Türkçede nesir “düzyazı” (*Türkçe Sözlük*, 2011: 1766.) sözcüğüyle karşılanır. Düzyazı sözcüğüne *Türkçe Sözlük*'te “*şiiir olmayan söz ve yazı, nesir; mensur, inşa*” (*Türkçe Sözlük*, 2011: 749) tanımı verilir. Düzyazı üreten sanatçılara; yazarlara “*nâsir*” (Devellioğlu, 2009: 808; *Alkım vd.* 2000: 868; Akalın vd. 2011: 1754) denilir.

Düzyazı, çeşitli dil ve dili kullanış yeteneğine veya seçimine göre bazı kollara ayrılır. Düzyazı yazarı olan “*nâsir*”in üslubunu kullanabileceği farklı biçim ve söyleyişler bulunur. Bunlar “yalın, orta ve süslü” düzyazıdır (Okumuş, 2011: 88-89; Durmuş vd. 2007: 6-11; Zavotçu, 2005: 217-222). Çaldak (2006: 75-76), Türk edebiyatında iki düzyazı eğiliminin olduğunu belirtir. Bunlar sade ve süslü düzyazıdır. Bu biçimler arasında süslü düzyazıdan dahi güç anlaşılır bir tutumda yazılan yapıtların türü olan “*üslûb-ı âlî*” denilen “*ağdalı düzyazı*” da alınabilir (Okuyucu vd. 2012: 19). Konumuz gereği süslü düzyazıyı anlaşılabilirlik ve sözcük kullanımındaki yerliliğe özen gösterme yaklaşımlarından dolayı diğer düzyazı biçimlerinden ayırmak durumundayız.

Süslü düzyazı, düzyazıdaki uyak olan secinin sıkça kullanıldığı, Arapça ve Farsça sözcüklerin olduğu uzun tamlamalarla işlenmiş, güzel duyu kaygısı taşıyan düzyazı anlayışlarından. Başka bir deyişle yazarın asıl amacı sanatsal yüksek başarı göstermektir. Üslupça süslü düzyazı ile yazılmış, ancak amaçlarından biri de bilgilendirme veya bir konuyu açıklama olan bir yapıtın ilkin söz güzelliğine önem verdiği görülür. Böylelikle anlam, söz güzelliğinin ardından izlenir. Zavotçu, “*Diğer iki nesir kolunun tersine süslü nesir yazarları ilk sıraya sanat gösterme düşüncesini koymuşlardır. Onlar açısından önemli olan kültür, beceri ve yeteneklerini ağır ve süslü bir dille ortaya koymaktır. Anlaşılabilirlik, asıl amaç olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle anlam ya ikinci sıradadır ya da önemli değildir.*” diyerek bu konuyu incelerken “*süslü veya edebî nesrin*” amacını, diğer düzyazı kollarıyla karşılaştırır (Zavotçu, 2005: 221).

Eski Türk şiirinin egemen olan etkileyiciliği, gücü karşısında düzyazının etkilenmemesi olanaksız gibidir. Dolayısıyla sanatçılar hemen her türde yapıt oluştururken biçim ve içerik bakımından edebî yetkinliğin yansıtıldığı süslü düzyazıyı, şiirin olanaklarından önemli ölçüde yararlanabildiği için de çokça kullanırlar (Kılıç, 2016: 65). Süslü düzyazıyla yazılan yapıtlar arasında tezkireler, münşeat mecmuaları, felsefi (hikemi) ve tasavvufi yapıtlar ile tarihler bulunur.

Süslü düzyazının önemli bir temsilcisi Sinan Paşa'dır. İlk örneklerinin 15. yüzyılda Sinan Paşa ile görüldüğü süslü düzyazı, en çok kullanılan düzyazı anlayışlarından. Ancak Sinan Paşa'nın bu yazı türünde yapıt vermedeki tutumu, dili aşırı süslü kullanmaya yönelik değildir. Oysa ilerleyen yüzyıllarda bunun tersi bir tutum ile karşılaşılır. **Âşık Çelebi** (*Meşâ'irü's-Şu'arâ*), **Hasan Çelebi** (*Tezkiretü's-Şu'arâ*); **Nergisî**, **Râşid**, **İbn Kemâl** gibi sanatçılar süslü düzyazıda dilde aşırılığa giderek sanat gösterme isteğiyle ağır dille kurulmuş yapıtlar bırakırlar (Zavotçu, 2005: 221).

Düzyazı hakkında bilgi verirken Sinan Paşa'nın bu yazı ve bununla ilgilenenler üzerindeki etkisine yer vermek gerekir. Düzyazı ve nazımdan yararlanmış olan Sinan Paşa, yaşadığı yüzyılda önemli bir etki yaratmış olmasının yanında ileriki yıllarda kendisinden etkilenilecek yapıtlar ortaya koyar. Onun *Tazarru'-nâme*'si ve *Maârif-nâme*'si böyle bir etki uyandırmış yapıtlardandır.

Sinan Paşa'nın Sanat Yönü

Bilgin bir kişiliği olan Sinan Paşa¹ 15. yüzyılda edebî yapıt verirken süslü düzyazının en dikkat çekici örneklerini sunar. Sanatçının yapıtları devlet yönetimine katkılarına, müderrisliğine, yaşam görüşlerine ve inançlarının yanı sıra ruhsal yapısına dair önemli çıkarımlarda bulunmamızda yardımcı olur. Sinan Paşa, hareketli yaşamında oldukça önemli yapıtlar bırakmış biridir. Daha sonra belirtilecek olan sanatçının yapıtları incelendiğinde Sinan Paşa'nın kişi ile ilgili değerleri yaşamının merkezine aldığı açıkça görülebilir. Ona göre dünya yaşamı geçicidir ve burada kazanılan mal varlığı değerli değildir. Bu da onun cömert, yalın bir kimse olduğunu ve böyle olmayı çevresine öğütlediğini ortaya koyar. *Tazarru'-nâme*'de geçen:

“*Mâl mâr olur içi pür-zehr hâ*”

Mertol Tulum, Sinan Paşa'nın kişilik yapısından söz ederken birey değerlerinin bu sanatçıda ne kadar önemli olduğunu vurgulayıp onun bilimsel açıdan ilgilendiği konuların yazarın yapıtlarında yer tuttuğunu belirtir (Tulum, 2014: 25). Yine de onun yapıtlarında daha çok inanç konuları göze çarpar:

“*Kalb-i mü'min ki arş-ı Rahmandur / Anı yıkmak ziyâde tuğyândur*”

Sinan Paşa, bu beyitte kişinin incinmesine yol açacak bütün girişimleri Allah'ın düzenini bozmaya götüreceğini ifade etmiştir (Muallim Naci, 1995: 324).

Sinan Paşa'nın yapıtlarında egemen duygu Allah'a yönelme ve içten bir biçimde O'na dilekte bulunmadır. Bunların yanı sıra kişi tutkularının ahlaki olarak karşılığı da yapıtın tabanını oluşturur. Bilgin bir kişiliğe sahip olduğunu belirttiğimiz sanatçı, düzyazının en seçkin kalemlerindedir. İlahiyat, tasavvuf, devlet yönetimi, ahlak gibi konularda öğretim görevliliği yapmasının yanında bu konularda hem araştırmacı hem de sanatçı tutumuyla yapıtlar oluşturabilmiştir.

Sinan Paşa, yaşadığı yüzyılda önemli yapıtlar bırakmış bir sanatçıdır. Şiire yakın bir dilin iyeliğindeki Sinan Paşa'nın daha çok Arapça eleştiri, araştırma yazıları kaleme aldığı bilinir. Sanatçının yapıtları “*Tazarruât, Darâat-nâme*” olarak da bilinen *Tazarru'-nâme, Tezkiretü'l-Evliyâ, Maârif-nâme*'dir (Tulum, 2014: 27–29). Sinan Paşa'nın *Tazarru'-nâme*'si onun ilk ve en bilinen yapıtıdır. Sanatçının *Tazarru'-nâme* ve *Maârif-nâme* yapıtları onun düzyazı dili, edebî üslubu, düşünce dünyası ve bilimsel yeterliliği konularında döneminin sanatçılarından güçlü ayrımını; özgünlüğü ortaya koyar. *Tazarru'-nâme* ve *Maârif-nâme*, Allah'ı anıp bütün gereksinimlerini O'ndan dileme, bağışlanma isteği gibi duyguların güçlü olduğu yapıtlardır. *Maârif-nâme*'de “*Ehl-i ilmin mütâlaa arasında çok çok vakitleri olur ki abes yerlere sarf olur ve halka muhtelit olanların elbette nice*”

¹ Sinan Paşa hakkında kaynaklar onun kesin bir doğum tarihini ve doğum yeri bilgilerini verememektedir. Mecdî'ye göre Sinan Paşa'nın 891 (1486) yılında, İstanbul'da yaşamı son bulmuştur (Tulum, 2014: 13). Sinan Paşa, Edirne'de bir medresede eğitim verdikten sonra Dârülhadis'te (Bozkurt, 1993: 527-533) bir süre öğretim görevlisi (müderris) olmuştur. Ardından “hâce-i sultan” olarak Sahn eğitimciliğine getirilmiştir. Sinan Paşa burada kanun düzenleyiciliği ve padişah, Fatih Sultan Mehmet'i değerlendirme görevleriyle şeyhülislâm basamağına ulaşmıştır (Muallim Naci, 1995: 324; Tulum, 2014: 15; Zavotçu, 2005: 221).

saatleri olur ki mâlâya 'nî yerlere harc kılınır. (...) Söz bir nesnedir ki zâil olmaz, kıyâmete değîn durur; gâh olur ki nice meclislerde okundukça duâ-yı hayra sebep olur. Vakt olur ki bir duâsı makbul kişiye tuş gelir, bir ağzı kutlu, dili tatlı azîze şeş gelir. Onun duası buna ekallî şu kadar fâide verir ki berzâhta ruhunu müzayakadan kurtarır. Fâkir dahi bu ma'nâyı kast eyleyip..." (Tulum, 2014: 30) diyerek Sinan Paşa yapıt verme amacını belirtir. Her iki yapıt da benzer amaçla süslü düzyazı ile yazılmıştır. Bunlardan *Tazarru'-nâme*, ilk süslü düzyazı olarak kabul görür (Zavotçu, 2005: 227). *Maârif-nâme* ise bir tür ahlak kitabı sayılır (Zavotçu, 2005: 227).

Tazarru'-Nâme

Tazarru'-nâme üzerine en ayrıntılı çalışma Mertol Tulum'un tıpkıbasım, çeviri ve bazı incelemelerde bulunduğu "*Tazarru'-nâme*" (Yakarışlar Kitabı, İstanbul 2014) adlı çalışmasıdır. Bu yapıtta Sinan Paşa hakkında önemli bilgiler bulunur. Buna göre bu yakarış kitabı, yaşamın karışıklıklarından, çelişkilerinden, dünya yaşamının aldattıcılığından söz ederken kişilerin yaşamları boyunca sürdürdükleri tutumlarının ahlak çerçevesinde eleştirisinin yapılmasıyla oluşan düşünce yönü ağır basan bir yapıttır.

Tazarru'-nâme, nazım-düzyazı karışık biçimde yazılmış bir yapıttır. Yapıtın yazılış nedeni Maârif-nâme'nin yazılışı ile benzerlik içindedir (Tulum, 2014: 24). Buna göre Sinan Paşa'nın bu yapıtı vermesindeki nedeni, "*Bu risâleyi onun için halka veririm ve bu tazarruâtı onun için ele bildiririm ki...*" diye başlayan bölümde belirtilir. Bu yapıt elden ele aktarılacak bir yakarış; bilgelik ve çaba kitabı olmak üzere kaleme alınır (Tulum, 2014: 31). Yapıt temelde din ve din felsefesi (tasavvuf) konularını ele alır. Ancak Sinan Paşa, dini terimleri kendine özgü yorumlar yaparak ve usundan geçirdiği düşünceleri yoğunlaştırarak kullanır. Bu yapıtta İslam dinine bağlı olan bir kimsenin aynı zamanda duyduğu manevi yalnızlıkla nasıl baş edeceği önemli bir sorun olarak incelenir. Ancak ağırlıklı olarak işlenmiş bir diğer konuya yol göstericiliktir. Tarikata sığınma, öz gereksinim olarak belirtilir.

Yapıt bölümlendirme olarak temelde ikiye ayrılır. İlk bölüm, birçok alt başlığı olan "yakarışlar" anlamındaki *tazarruâtı*ttır. Bu bölüm giriş ile başlayıp manzum bir "övgü (fahriye)" ile sürer. İlk bölümün alt başlıklarında yedi büyük elçiye dair önemli olaylar ve onların temel kişilik özellikleri söz konusu edilir. Ardından Hz. Muhammed'e ve onun ailesine; Allah dostlarına, büyük şeyhlere ve özellikle Şeyh İbn-i Vefâ'ya övgüler bulunur. Son olarak yapıt düzyazı ile kapatılır.

Tazarru'-nâme'nin Şiirselliği

Tazarru'-nâme, konusu yakarma (münâcât) olan bir yapıttır (Pekolcay vd. 1996: 147). *Tazarru'-nâme*, Mecdî'ye göre 887 (1482)'de yazılır (Tulum, 2014: 34). Onun bu yapıtı da onun hem kendine hem dönemine seslenen bir yapıt olarak ortaya çıkmıştır.

Tazarru'-nâme'de düzyazı bir giriş bölümünün ardından oldukça uzun bir nazım bölümü görülür. Yapıtın süren sayfaları arasında da şiir parçaları kendini gösterir. Yapıtın düzyazı bölümlerindeki ifadeler üzerinde duracak olursak şiirsel bir biçimin yakalandığını belirtebiliriz:

“Bir mübdî’dür ki ‘adem hızâne-i ibdâdır. Bir mûciddir ki yokluk vesîle-i ihtirâdır. ‘Akl-ı dûr-bîn ufk-ı zirve-i kemâlini görmez. Vehm-i tîz-per dâmen-i sürâdik-ı celâline eremez.” (Tulum, 2014: 46–47)²

Tazarru’-nâme’nin henüz ilk sayfasından (v. 1b-2a) yaptığımız bu alıntındaki Arapça ve Farsça dil kurallarıyla kurulmuş, uzun tamlamalar dikkat çeker. Süslü düzyazının ilk örneği kabul edilen bu yapıt, oldukça çok yabancı sözcüğün bir arada bulunduğu tümce ve beyitlerden oluşur. Tümcelerdeki seciler, en az şiirdeki ses benzerliklerinin işlevselliği kadar kullanışlıdır. Böylece seci aracılığıyla şiirsel ifadeler daha keskin görülür ve okuma belli ölçüde akıcı duruma gelir:

“Bir ma’şûktur ki ‘aşkı hevâsında dokuz felek çarha girip oynar. Bir mahbûbdur ki şevk(-i) derdinden dün ü gün âsiyâ-yı çarh iniler. Bir hâkimdir ki kazâsı mahkemesinde ‘akl-ı küll kâtib ü emîn. Bir hâfızdır ki hıfzı hızânesinde bir nokta Kitâb-ı mübîn.” (Tulum, 2014: 48–49)³

Yukarıda alıntılanan bölümde (v. 2b-3a) “yaratıcı, bulucu, sevgili, dost, hâkim, koruyucu” benzer söz dizimiyle tanımlanır. Böylelikle okuma sırasında olası bir duraklama önlenir. Bölümde dikkati çeken bir diğer özellik, anlamları verilen sözcüklerin şiir geleneğimizde çokça yer tutmasına karşın işlenişinde kullanılan örüntünün sıradan olmayışıdır. Örnek olarak belirtmek gerekirse “hâkim”, “kazâ, mahkeme, kâtib” sözcükleriyle birbiriyle uyumlu bir görünüş oluşturulur. Ancak bunu “bütüncül us” ya da “genel uyum” olarak çevirebileceğimiz “akl-ı küll”ü tanımlamak için kullanır. Bu tamlama da şiir geleneğimizde sıkça gördüğümüz bir tamlama değildir.

Tazarru’-nâme’nin süslü dili onun anlaşılmasını güçlendirmek yerine estetik güzelliğini ortaya çıkarır. Her ne kadar yabancı sözcükler ağırlıklı olarak kullanılmış olsa da söz yinelemelerindeki işlerlik ve şiirsellik yazarın sanat anlayışını okura sunar. Kaldı ki Sinan Paşa’nın dilini, döneminin ve sonraki dönemlerin süslü düzyazısının anlaşılması güç dili ile karşılaştırınca Sinan Paşa’nın oldukça yalın bir dil kullandığını dahi söyleyebiliriz. Onun genellikle anlaşılması güç olan söz toplulukları, kimi şiir parçalarındaki benzetme bölümleri ile şiirlerden önceki düzyazı bölümlerinde görülür.

Tazarru’-nâme’deki şiirselliğin içeriğine baktığımızda yazarın güzel duyu anlayışında kendisi için nelerin önemli olduğuna erişilebilir. Metin boyunca uzun ve orta uzunluktaki yabancı dil kurallarına göre oluşturulan tamlamalar okunuşta ses uyumunun duraksamasına yol açsa da ses akışındaki bağ; dizem (ritim), seciler sözün akıcı sürmesini belli ölçüde sağlar. Bununla birlikte söylenen tamlamalarda kullanılan sözcüklerin döneminin diline göre ağır olmadığını da belirtmek gerekir.

² Bu bölümün anlamı “Yokluk, yaratma birikiminin yaratıcısıdır, oldurucusudur -yahut bir oldurucusu ki yokluk yaratma birikimidir. Bir bulandır ki yokluk buluş nedenidir. Uzak görüşlü us, olgunluk doruğunun sınırını görmez. Tez uçan düşünüş, ululuk perdesinin eteğine eremez” olarak belirtilebilir.

³ “O, sevgisinin isteğinde dokuz kat göğün halka yapıp oynadığı bir sevgilidir. O, dert dikeninden gece gündüz su değirmeninin çarkının inlediği dosttur. O, yargısı mahkemesinde her şeyi kavrayan us, usta bir yazıcı ve güvenilir olan hâkimdir. O, bellek hazinesinde benek olan Açık Kitap’ın bir noktası olan koruyucudur.”

Yazarın Allah'a, onun niteliklerinin inceliklerine, elçilere ve onların kişisel özellik ve önemlerine, inandığı tarikatların büyüklerine yer verdiği giriş bölümünün düzyazı ağırlıklı olduğu görülür. Kurulan ifadeler daha çok varlıkları ve bazı kavramları tanımlamak, nitelemek için kullanılır. Yapıtın 5a no'lu varlığında yazarın Allah inancı şiirsel bir söyleyişle sunulur:

“*Velidir evlyasına vekildir asfiyâsına. Zârdır mazarratı hikmetten. Nâfi'dir menfaati kudretten. Rabbidir mümkinâtın nurudur mevcûdâtın.*” (Tulum, 2014: 56–57)⁴

Aruz vezninin kısa kalıplarının kullanıldığı nazım bölümlerinde metin gelişmeye başlar. Metin ilerledikçe anlaşılabilirlik artar. Yine bu bölümlerde sesin dizeminden ve aruzun uyumundan yararlanır:

“*Ey mukallid var gider taklîdi sen*

Rûz ü şeb kılğıl taleb tevhîdi sen.” (Tulum, 2014: 62–63)⁵

“*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*” ölçüsüyle yazılmış olan “Beyân-ı Tevhîd” (*Tazarru'-nâme*: 7b-9b) şiiri divan şiiri geleneğinin birçok imgesinin (mazmun) barındığı bir şiirdir. Yazar, birbirinin karşıtı olan sözcükler kullanarak şiir dilini geliştirir. Yukarıdaki bölümde ortak köklü (müştak) sözler ise ifadeyi açıklamaya yarar.

Yapıtın düzyazı bölümleri arasındaki beyitler tek olarak sunulmuşsa “Beyt”; çoklu ise “Ebyât” adıyla toplanır. Bunlar arasında bazı özelleştirilmiş şiirler de bulunur. Yapıtta bilgi işaretlerinin neler olduğuna dair yaklaşımların belirtildiği İşâret-i Vücûb-i Şeyh (Tulum, 2014: 168–177), İşâret-i Havf ü Recâ (Tulum, 2014: 182–185); bilgili bir kişi ile bilgisiz biri arasında geçen bir hikâye olan “Hikâyet” (Tulum, 2014: 184–187); eski Türk şiirinin imgelerinin oldukça çok yer tuttuğu örnekleme ağırlıklı “Temsil-i Münâsib” (Tulum, 2014: 200–205) gibi adlandırılan şiir bölümlerinden oluşan parçalar bulunur. Bu adlandırmalar ve sıradüzen bize Sinan Paşa'nın *Tazarru'-nâme*'de belli bir biçim sürdürdüğünü gösterir. Sinan Paşa, bu yapıtında belirli bir konuda söz söyledikten sonra halk edebiyatında çokça gördüğümüz yöntemlerden olan o konuya bağlanabilecek bir hikâye anlatma veya şiir söyleme yahut şiire bağlı bir hikâye anlatma geleneğine bağlı kalır.

Sinan Paşa, secili söylediği düzyazı bölümlerinin ardından gelen şiirleri kimi zaman o şiir için birden çok gördüğümüz “Rücû-ı Sühân, Temsil-i Münâsib” gibi adlandırmalar yanında kimi zaman “Beyt, Ebyât, Gazel” gibi tür adları, kimi zaman da “İşâret-i Ma'rifet, İşâret-i Vücûb-ı Şeyh, İşâret-i Zühd, İşâret-i Vücûb-ı Tevbe, İşâret-i İslâm, İşâret-i Vuzû, İşâret-i Salât, İşâret-i Savm, İşâret-i Hacc, İşâret-i 'İlm” gibi şiirleri konusu çerçevesinde adlandırmayı seçer.

84b-86b varaklardaki Temsil-i Münâsib şiiri Sinan Paşa'nın divan şiiri sanatını iyi bir biçimde işlemesi adına örnektir:

⁴ “Dosttur dostlarına; güvenilir dayanaktır takva sahiplerine. Zarar vericidir, zarar vermesi bilgelikten. Yararlıdır; çıkarı güçten. Efendisidir olanağı olanların (var olanların), ışığıdır varlıkların.”

⁵ 7b varlığındaki bu dizelerin anlamı şöyle gösterilebilir: “Ey öykünen, var gider öykünmeyi sen. Gündüz ve gece birlemeyi iste sen.”

“Cihân bir gülsitândır pür çemenler

İçi dolu semenle yâsemenler (...)

Nesîm-i nev-bahâr ü nûkhet-i gül

Nevâ-yi kumru vü gül-bâng-i bülbül” (Tulum, 2014: 339)

Tazarru’-nâme’de “Uygun Bir Örnek” diye çevirebileceğimiz bu şiirde Sinan Paşa, geleneksel imgeleri kullanmayı sürdürür. Bu şiirde “gül, lâle, semen/yâsemen; bülbül, tûtî, tezerv (sülün), kumru” gibi ifadeler okuyucunun anlayışında öncelikle güzel bir betimleme sunar. Bu sözcüklerin tür adları olarak da uyumlu biçimde sıralandığını gözden kaçırmamak gerekir. Sinan Paşa, şiirin başındaki sözlerini okuyucuyu kök soruna ya da konuya çekmek için söylemiş gibidir. Yazar, doğa betimlemesinin ardından dünyadaki kişilerin durumlarını açıkça belirtir. Buna göre dünyada istekleri türlü türlü olan kişiler vardır:

“Kimi fetvâ verip sanır kemâl ol

Onu bilmez ki boynunda vebâl ol

Kimi durmaz olur vâlî-yi evkâf

Götürür arkasına bir küh-i kâf (...)

Kimi âşık durur nûr-i Hudâ’ya

Yok onun çöpçe meyli dü sarâya” (Tulum, 2014: 345)

Günümüz Türkçesine çevrilmesine gerek duyulmayacak olan bu dizelerle birlikte şiir sürdürükçe Sinan Paşa’nın söylemek istediği sözler daha somut bir karşılık bulur. Artık toplumda olumlu ve olumsuz karşılanan kesimler görünür durumdadır. Son olarak Sinan Paşa’nın övdüğü topluluk olan Allah sevgilileri de anılır. Böylece Sinan Paşa, herhangi bir yargılama yapmadan bir ressam duruşuyla bütün dünyayı kaleme alır ve okuyucuya bunu izlettirir.

Tazarru’-nâme’nin 48a-49b varaklarındaki hikâye parçalarından biri olan “Hikâyet”te eski Türk şiirinin en bilinen mazmunları özgün bir dille yeniden vücut bulur:

“Ol nûr-i dîde-i bidâr-i Mecnûn

Midâvât-i dil-i bîmâr-i Mecnûn (...)

Çırâğ-ı meclis-i sohbet-nişinân

Nevâ-yi perdehâ-yi nâzenînân”

Beyitlerinde Leylâ ve Mecnûn’a gönderme vardır. Yine meclisin aydınlatma aracı çırağın tekrar edildiği görülür. Çırağ, meclis gibi mazmunlar divan şiirinde çokça karşılaşılan imgelerdendir. Sinan Paşa’nın mazmun yaratmada oldukça başarılı olduğu yukarıdaki beyitteki güzellerin ses tellerinin perdesi anlamına gelen “*Nevâ-yi perdehâ-yi nâzenînân*” mısrası gösterir. Böylece Sinan Paşa, geleneğin yaygın imgelerini kullanırken özgün örnekler de sunabileceğini kanıtlar.

Tazarru’-nâme, çeşitli hikâyelerden ve örneklemelerden, öğütlerden (tembih), bilgeliğe işaret eden özelliklerin anlatıldığı şiir parçalarından oluşurken düzyazı bölümleri bunların arasına girer. Bu düzyazı bölümlerinde nazım dilini aratmayan

bir şiirsellik bulunur. Şiir ve düzyazının bağlamını görmek için *Tazarru'-nâme*, 118a-118b'deki "Gazel"i uygun bir örnektir:

1

“*Aşk-râ bîrûn zi-heftâd ü dü millet hâletîst*
Der-miyân-i cem ' ü kesret ' âşıkân-râ kesretîst

2

În ân-râ nâlehâ-yi ney ne es-bâd-i hevâtîst
Z'âteş-i 'aşk-ı bütân der-sîne-i vey hırkatîst

3

Sâ 'atî der hecr-i zülfeş çün şeb-i men sâlehâst
Sâlehâ der-vasl-i kaddeş hem-çü umrem sâ 'atîst

4

Fikret-i bârik dâred der-miyâneş dikkatî
Noktâ-i mevhum-râ hem ez-dehâneş kismetîst

5

Der derûn ez-sûz-i hırmî-sûz-i hâleş âteşi
Der-dimâğ ez-fıkr-i piçâpîç-i zülfeş cennetîst

6

Nezd-i kaddet serv çün kerdest lâfî ber-hılâf
Hîş-i rûyet subh-râ billâh çi kâzib şöhretîst

7

Nevbet-i Mecnûn be-devr-i çend âhır şüid velî

Hızr-râ bâ- 'aşk-ı tû tâ-rûz-i mahşer nevbetîst” (Tulum, 2014: 463)⁶

⁶ Gazelin günümüz Türkçesindeki anlamı:
“Aşkın yetmiş iki milletten ayrı bir gerçekliği vardır
Âşıkların cem' ve kesret arasında bir yalnızlığı vardır

Bu anda ney iniltileri arzu yelinden değildir
Sinesinde güzellere duyduğu aşkın ateşinden bir yanış vardır

Onun (sevgilinin) zülfünden ayrı geçen bir saat, gecem gibi senelerce sürer
Onun boyuna kavuşmak uğruna geçen yıllar, ömrüm gibi bir saattir

Belinin düşüncesinde ince düşüncenin bir inceliği
Var sanılan noktanın da ağzından bir payı vardır

Aşkın yetmiş iki milletin gerçekliğinden daha farklı, kendine özgün bir gerçekliği olduğunun açıklamasıyla başlayan gazel, sevgilinin biçim özelliklerini sayarak sürer. Sevgilinin biçim özelliklerini kendine has bir deyişle dile getiren Sinan Paşa, “*Fikret-i bârîk dâred der-miyâneş dikkatî / Noktâ-i mevhum-râ hem ez-dehâneş kısmetîst*” beytindeki gibi sevgilinin fiziksel özelliğini bilginin düşüncesindeki incelikle aynı anlama gelecek biçimde kullanır. Buna benzer yeni buluşların işlendiği beyitlerdeki şiirsel ifadeler dikkatli okunursa yazarın kabullendirici bir bakış sergilemekten çok, yorumlayıcı yaklaşıma olanak tanıdığı görülür. Yine beyitlerde edebî sanatlar vurgulanacak biçimde kullanılır.

“Çün bahâne ile o merhûmın bu risâlede mübârek adı anıldı ve bir münâsebet ile bu Tazarru’-nâme’de bir gazeli yazıldı...” biçiminde başlayan 118b varağındaki bu söylem, okuyucuda gazelden sonraki düzyazı bölümünün bağlayıcı özelliğinden dolayı kullanıldığı izlenimini uyandırır. Ancak bölümün ilerisi okunduğunda düzyazı bölümlerinin konu geçişlerini de belirttiği anlaşılır.

Yapıtın hacimce genişlemeye başladığı bölümlerde şiire yönlendirilen ağırlık azalır, düzyazıda dikkat toplanır. Kitabın ikinci bölümü 161a varağındaki “*Fî Na’ti’l-Enbiyâ*” başlığını taşır. Düzyazı olarak düzenlenen bu bölümde yedi büyük elçiye ve Hz. Muhammed (sav)’e övgüyü anlatan “*Na’t-i Enbiyâ-i Seb’a-i Meşhûre-i İzâm*”; “*Na’t-i Âdem Nebî*”; bundan sonra İdris, Nûh, İbrâhîm Halîl, Mûsa-i Kelîmu’ul-lâh, İsâ Rûhu’l-lâh gibi elçilere yer verilir. Ardından uzunca bir bölümde (*Tazarru’-nâme*: 171b-217b) son elçi Hz. Muhammed (sav) yeniden anılır. Son bölümün hem elçileri anma hem de Allah dostlarına övgü amacıyla yazıldığı açıktır.

Yazar, elçileri ve Allah dostlarını anlatılırken hem nesrin hem de nazmın olanaklarından yararlanır. Onun kullandığı imgeler ve yorumculuğundaki yaratıcılığı yapıtın kendine özgü bir yer edinmesine katkı sağlar. Sinan Paşa, bunları düzyazıda seci, nazımda aruz kullanarak, yineleme ve ortak köklü sözcüklerden, anımsatma, kişileştirme, benzetme gibi söz sanatlarından yararlanarak varsıllaştırır.

Sonuç

Sinan Paşa yaşadığı yüzyılın en önemli bilim, fikir ve devlet adamıdır. Onun yazdığı yapıtlarda özellikle yaşamında egemen olan dünya görüşleri dikkat çeker. Sinan Paşa, din felsefesi, tarikatlar, din kurallarının yanında kişinin düşünce evreni, arayışı gibi konulara da yönelir. Bu konularda keskin bir dil kullanarak açıklamalı, öğretici bir anlatım sergilemez, okuyucuyu yargılamaz. Onda din kavramı, yorumlanabilir, algılamak üzere düş kurulabilir bir yapıdadır.

İçimde onun yüzündeki benin, varlığı bir anda yakıp yok eden ateşinden bir ateş; beynimde ise, saçının o beyni kıvrım kıvrım eden düşüncesinden ileri gelen çılgınlık vardır

Senin boyun hakkında selvi bir söz etmişse, yalan söylemiştir;
Yüzünün yanında ise, vallahi, sabahın şöhreti ne yalancı şöhrettir

Mecnun'un dönemi birkaç dönüştten sonra sona erdi.
Senin aşkına tutulan Hızır'ın dönemi ise mahşer gününe kadar sürecektir” (Tulum, 2014: 462)

Sinan Paşa'nın Türkçe yapıtlarından *Tazarru'-nâme'si*, nazım-düzyazı karışık süslü düzyazı üslubuyla yazılmış bir yapıttır. *Tazarru'-nâme* ilk süslü düzyazı örneğidir. Buna karşın Sinan Paşa'nın dilinin becerikli bir biçimde kurgulanmış oluşu onun yapıtının kendi alanında neden en çok ilgi gördüğünü gösterir. Sinan Paşa bu yapıtında çokça, dini anlayışları ve kişiyle ilgili hemen tüm alanlardaki sorunları yorumlayıp bu konularda var olan ya da olabilecek sorunları çözecek öğütlerde bulunur. Sinan Paşa'nın kendine özgü imge diliyle bu öğütleme işi yapıtın düzyazı bölümlerinde dahi yapıtta kuru bir uyarı ile değil, şiirsel bir incelikle kendini gösterir.

Tazarru'-nâme'deki gerek şiir gerekse düzyazı bölümlerindeki şiirsel ifadeler onun hem iyi bir düşünür hem de güçlü bir kalem olduğunu açıklar niteliktedir. Yapıttaki geleneksel imgelerin Sinan Paşa'nın düşünce ortamından geçerek yeni anlamlar kazanması dikkat çekicidir. Bunun yanında yeni imgelerle şiir dili beslenir.

Tazarru'-nâme'de gördüğümüz nazım ve düzyazı bölümleri şiirsel bir incelik ile kurulur. Sinan Paşa, alışılmış şiir kalıplarından yeni benzetmeler, biçimler kurulabildiğini çağdaşlarına gösterdiği gibi sonraki dönemlere de etki eder.

Kaynaklar

- Akalın, Ş. Halûk (haz.) (2011). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Alkim, V. Bahadır; Antel, Nazime; Avery, Robert; Eckmann, Janos; Huri, Sofi; İz, Fahir; Mansuroğlu, Mecdud; Tietze, Andreas (2000). *Redhouse Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Sözlük*, SEV Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- Bozkurt, Nebi; Yardım, Ali; Tanman, M. Baha (1993). "Dârülhadis". DİA, C.8, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Çaldak, Süleyman (2006). "Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)", *Eğitim Dergisi*, Cilt 7, Sayı 77-78, Ankara, s. 74-90.
- Devellioğlu, Ferit. (2009). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Durmuş, İsmail; Kanar, Mehmet; Uzun, Mustafa (2007). "Nesir". DİA, C.33, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, Atabey (2016). "Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, s. 51-79.
- Maksudoğlu, Mehmet (2015). *Arapça-Türkçe Öğretici Sözlük*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Muallim Naci. (1995). *Osmanlı Şairleri*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Okumuş, Sait (2011). "Klâsik Türk Edebiyatında XV. ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nâsirlere Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 18, s. 86-118.
- Okuyucu, Cihan; Kartal, Ahmet; Köksal, M. Fatih (2012). *Klâsik Dönem Osmanlı Nesri*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Pekolcay, Neclâ; Eraydın, Selçuk; Tahralı, Mustafa; Uzun, Mustafa; Subaşı, M. Husrev (1996). *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Şemseddin Sami (y.y.). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Tulum, Mertol (2014). *Sinan Paşa, Tazarru'-nâme (Yakarışlar Kitabı)*, Türkiye Yazma yapıtlar Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Zavotçu, Gencay (2005). *Eski Türk Edebiyatı: Yüzyıllara Göre Nazım ve Nesir*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.